

УДК 94(477.8)“1941/1944”:[353.8:331]

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2023.24.3999>

ТРУДОВА ПОЛІТИКА НАЦИСТСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ “ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНА”

Андрій АФТАНАС

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: aftanas1995@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5480-6144

У даній статті проводиться аналіз структури, повноважень та основних напрямів діяльності управлінських органів влади, що функціонували на території “Дистрикту Галичина” під час Другої світової війни. Основною темою дослідження є проблема мобілізації та працевикористання місцевих трудових ресурсів у цьому контексті. Автори статті вивчають роль нацистських чиновників у кампаніях вербування та транспортування населення на примусові роботи в Райх, а також аналізують діяльність відомства Фріца Заукеля та його заходи щодо пришвидшення темпів рекрутування мешканців Дистрикту з метою їх подальшої відправки до Німеччини.

Слід відзначити, що діяльність нацистських цивільних органів влади під час Другої світової війни та їх роль у мобілізації та використанні місцевого трудового потенціалу мають велике значення для розуміння сучасних подій, зокрема російської агресії проти України. Це зумовлено тим, що саме на окупаційну адміністрацію поклалися основні завдання реалізації програми економічної експлуатації, а також використання індустріальних та людських ресурсів. Тому детальний аналіз діяльності нацистських чиновників у “Дистрикті Галичина” допоможе глибше зрозуміти регіональний вимір окресленої проблеми. Тому висвітлення діяльності нацистських чиновників у “Дистрикті Галичина” значно поглибить регіональний аспект окресленої проблеми.

Ключові слова: “Дистрикт Галичина”, окупаційна адміністрація, Уряд праці, Фріц Заукель, примусові роботи.

Події Другої світової війни вже тривалий час перебувають у фокусі інтересів дослідників. З огляду на це, історіографія періоду нацистської окупації західноукраїнських земель представлена низкою праць і українських, і європейських вчених. Відомі німецькі науковці Ульріх Герберт¹, Дітер Поль², Таня Себта³, Маркус Айкель⁴ торкалися проблем організації й функціонування

¹ Ulrich Herbert, *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland. Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge*. (München: Verlag C. H. Beck, 2001), 442.

² Дітер Поль, “Німецька окупація України 1941–1944 у контексті подій Другої світової війни”, *Historians*, доступно 25 травня 2022 <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1547-diter-pol-nimetska-okupatsiia-ukrainy-1941-1944-u-konteksti-podii-druhoi-svitovoi-viiny>

³ Dieter Pohl, Tanja Sebta, *Zwangsarbeit in Hitlers Europa: Besatzung, Arbeit, Folgen* (Berlin: Metropol-Verlag, 2013), 496.

⁴ Маркус Айкель, “Через брак людей...” німецька політика набору робочої сили та примусові депортації робітників із окупованих областей України 1941–1944 рр., *Український історичний журнал*, № 6 (2005): 139–160.

нацистських цивільних адміністрацій на окупованих територіях, а також їхньої участі у рекрутуванні й відправці місцевого населення на примусову працю в Райх.

Белике академічне значення мають наукові дослідження, проведені українськими істориками. Так, Ольга Бежук⁵ у своїй розвідці ґрунтовно проаналізувала становлення, структуру львівського Уряду праці (*Arbeitsämter*; далі – арбайтсамт), визначила основні напрями його діяльності. Юрій Левченко⁶ охарактеризував політику використання “людського ресурсу” німецькими і румунськими окупаційними органами влади на підконтрольних їм адміністративно-територіальних одиницях. Проблемі трудової мобілізації місцевого населення, залучення його до роботи у межах “Дистрикту Галичина” присвятила свою роботу Галина Стефанюк⁷. Окремі аспекти, дотичні до предмету дослідження, висвітленні також у працях Тетяни Пастушенко⁸, Ольги Мармілової⁹, Віти Дмитренко¹⁰, Сергія Гальчака¹¹ та ін.

Джерельну базу студії становлять опубліковані збірники документів, відомості періодичних видань, матеріали Державного архіву Львівської області, у яких міститься, зокрема, інформація про кадрову політику окупаційної адміністрації, роль українських службовців у структурі цивільних органів влади.

Використання чужоземних працівників в економіці Німеччини мало сезонний характер та простежувалося ще від початку ХХ ст. Після приходу до влади

---

⁵ Ольга Бежук, “Стан і проблема примусових робітників дистрикту “Галичина” в матеріалах Львівської біржі праці”, *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*, Вип. 1, ч. 3(2016): 69–73.

⁶ Юрій Левченко, “Особливості використання “людського ресурсу” в адміністративно-територіальних одиницях України в роки окупації”, *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий журнал*, Вип. 2 / *Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”*, *Ін-т історії України НАН України* (2013), доступно 27 травня 2022 https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchenko_Yurii/Osoblyvosti_vykorystannia_ljudskoho_resursu_v_administratyvno-terytorialnykh_odynytsiakh_Ukrainy.pdf?

⁷ Галина Стефанюк, “Працевикористання українців Східної Галичини та Волині як складова нацистської політики в 1941–1944 рр.”, *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*, № 6 (2018): 63–68.

⁸ Тетяна Пастушенко, *Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942–1953)*. (Київ: Інститут історії України, 2009), 284.

⁹ Ольга Мармілова, *Джерела до вивчення історії остарбайтерів з Донеччини*: дис. на здобуття наук. ступ. канд. історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. (Старобільськ, 2018), 297.

¹⁰ Віта Дмитренко, “Створення, структура та повноваження вербувальних органів рейху на окупованих територіях”, *Друга світова війна: події, факти, версії*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Переяслав-Хмельницький, 2015): 159–163.

¹¹ Сергій Гальчак, “Вивезення населення України на примусові роботи до Третього Райху (на матеріалах Поділля)”, *Війна. Окупація. Пам’ять: Примусові робітники з України в окупованій Європі: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 27 вересня 2012 р. / Український інститут національної пам’яті, Інститут історії України НАН України; упоряд.: Р. І. Пилявець, В. М. Яременко* (Київ: НВЦ “Пріоритети”, 2012): 43–51.

нацистів серед вищого керівництва держави були серйозні розбіжності в думках щодо доцільності залучати цивільних робітників для господарської розбудови країни. На думку частини партійних ідеологів, надмірна присутність чужоземців загрожувала збереженню чистоти “арійської раси”. Відтак пропонувалось збільшити кількість жінок-німкенів на виробництві, компенсуючи цим дефіцит робочої сили. Однак така ініціатива не знайшла належної підтримки, тому практика використовувати громадян інших країн в економіці Райху продовжувалась надалі¹².

У ході підготовки до нового збройного конфлікту Верховне командування Вермахту (*Oberkommando der Wehrmacht*) запропонувало власну альтернативу часткової розв’язки проблеми, яка стосувалася трудових ресурсів. Очільники відомства планували використати військовополонених у необхідних для Німеччини галузях економіки. Реалізація цього наміру розпочалась одразу ж після захоплення Польщі. До кінця 1939 р. на територію Райху відправили близько 300 тис. військовополонених, більшість з яких була зайнята у вугільній промисловості та сільському господарстві¹³.

Паралельно здійснювалась активна кампанія із вербування молоді на роботу в Німеччину. Дуже швидко окупаційна влада зіткнулася із небажанням місцевих мешканців добровільно виїжджати в Райх. Це призвело до жорстких заходів з боку поліційних структур, які терором, залякуванням й масовими облавами силоміць захоплювали й транспортували людей на примусову працю. За підрахунками вчених, станом на середину липня 1940 р. на території Німеччини перебувало понад 310 тис. поляків, які разом з військовополоненими, що прибули раніше, отримали статус “цивільних робітників”¹⁴.

Після завершення успішної воєнної кампанії на Західному фронті, почалась підготовка до нападу на Радянський Союз. Упродовж цього періоду нацистські лідери не планували застосовувати в промисловості Німеччини робочу силу з окупованих східних територій¹⁵. Панівною залишалась концепція фізичного знищення близько 30 мільйонів місцевих мешканців, блокуючи постачання продовольства до великих радянських міст, передусім розташованих поза Чорноземною зоною¹⁶. Ще одним свідченням того, що питання трудової експлуатації населення з окупованих теренів у межах Райху не стояло на порядку

¹² *Hitler's Foreign Workers: Enforced Foreign Labor in Germany Under the Third Reich*. By Ulrich Herbert (New York: Cambridge University Press, 1997. xxi plus 510pp.) review by Stephen L. Harp, *Journal of Social History*, Volume 32, Issue 1, 1998, p. 222.

¹³ Held Steffen, Thomas Fickenwirth, *Fremd- und Zwangsarbeit im Raum Leipzig 1939–1945: archivalisches Spezialinventar und historische Einblicke* (Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2004), 11.

¹⁴ Ulrich Herbert, *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland. Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge* (München: Verlag C. H. Beck, 2001), 132.

¹⁵ Тетяна Пастушенко, *Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942–1953)*. (Київ: Інститут історії України, 2009), 37.

¹⁶ Дітер Поль, “Німецька окупація України 1941–1944 у контексті подій Другої світової війни”, *Historians*, доступно 25 травня 2022 <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1547-diter-pol-nimetska-okupatsiia-ukrainy-1941-1944-u-konteksti-podii-druhoi-svitovoi-viiny>

денному, є розпорядження А. Гітлера від 17 липня 1941 р. про розпуск армійських формувань після перемоги над СРСР і повернення значної частини солдат на підприємства¹⁷.

Однак поразка у “блискавичній війні” на сході докорінно змінила плани нацистського керівництва щодо можливого використання трудових ресурсів з підконтрольних територій. Економіка Райху потребувала більше робочих рук через мобілізацію німецьких чоловіків на фронт. Нові обставини породили чергову дискусію з цього приводу у нацистській верхівці: райхсмаршал Герман Герінг, зовнішньоекономічне відомство Йоахіма фон Ріббентропа і військово-промислові кола виступали за необхідність використовувати робітників зі Сходу, щоб вирішити нагальні економічні потреби Третього Райху. Натомість Верховне командування Вермахту та Головне управління імперської безпеки (*Reichssicherheitshauptamt*) заперечували подібну практику, посилаючись на неминучість активізації партизанського руху. Зрештою, вирішили залучати робітників з окупованих радянських територій¹⁸, зокрема й із східногалицьких теренів, які в серпні 1941 р. приєднали до польського Генерального Губернаторства як п'ятий дистрикт із центром у Львові.

Проблемами зайнятості іноземців в економіці Райху займалися безпосередньо Райхсміністерство праці й економіки (*Reichsarbeitsministerium*), Райхсміністерство озброєнь і боєприпасів (*Reichsministerium Bewaffnung und Munition*), ділова група працевикористання відомства з чотирирічного плану (*Arbeitsgruppe des GBA bei der Vierjahresplanbehörde*), численні німецькі об'єднання, а також окремі підприємства¹⁹. Щодо окупованих західноукраїнських територій, то тут нацистська адміністрація сформувала чітку ієрархічну інституційну мережу, яка шукала і транспортувала людей до Німеччини. Традиційно виокремлюють три її основні рівні: відділ праці (*Hauptabteilung Arbeit*) при уряді генерал-губернатора, який очолював Макс Фрауендорфер. Далі йшли аналогічні управління в кожному з дистриктів. Найнижчою ланкою були Уряди праці та їхні відділення (*Nebenstelle*), які діяли в округах (*Kreishauptmannschaft*)²⁰. До сфери їхньої компетенції входили реєстрація працездатного населення, розв'язання питань зайнятості, вербування людей на роботу в Німеччину²¹.

---

¹⁷ Die Wehrmachtsberichte 1939–1945. 1 Band 1. September 1939 bis 31. Dezember 1941 (Köln: Gesellschaft für Literatur und Bildung, 1989), 1050.

¹⁸ Ольга Мармілова, *Джерела до вивчення історії остарбайтерів з Донеччини*: дис. на здобуття наук. ступ. канд. історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. (Старобільськ, 2018), 297.

¹⁹ Віта Дмитренко, “Створення, структура та повноваження вербувальних органів рейху на окупованих територіях”, *“Друга світова війна: події, факти, версії”*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Переяслав-Хмельницький, 2015): 159.

²⁰ Dieter Pohl, Tanja Sebta, *Zwangsarbeit in Hitlers Europa: Besatzung, Arbeit, Folgen* (Berlin: Metropol-Verlag, 2013), 49.

²¹ Witold Wojciech Medykowski, *Macht Arbeit Frei? German Economic Policy and Forced Labor of Jews in the General Government, 1939–1943*. (Boston: Academic Studies Press, 2018), 45.

Уряд праці в кожному з округів мав однотипну структуру. Її можна охарактеризувати на прикладі арбайтсамту у Львові, який складався з трьох головних відділів: трудового права (законодавство праці), робітничих питань і допомоги безробітним. Їхню роботу контролювала адміністрація Уряду праці, що поділялася на низку підрозділів: німецький персонал, місцевий персонал, персонал доглядовий, каса та розрахунковий відділ. Філії арбайтсамту, яких було 11, включали основні райони Львова: Центральний, Кайзервальд, Підзамче, вулиці Стрийська, Університетська, Привокзальна та приміські території: Збоїська, Брюховичі, Зимна Вода, Винники. Усі осередки забезпечували швидку подачу інформації за допомогою телеграфу²².

Від перших днів окупації нацистська адміністрація проводила облік мешканців краю. За інформацією місцевої преси, станом на середину липня 1941 р. Львівський арбайтсамт зареєстрував 20015 осіб²³. Цей процес значно інтенсифікувався, коли на територію Дистрикту поширилося розпорядження уряду Генерального Губернаторства про обов'язкову працю для всіх жителів віком від 18 до 60 років²⁴. Варто зазначити, що до виконання різних повинностей часто залучали учнівську молодь (підлітки до 18 років) та літніх людей (віком понад 60 років)²⁵. Після реєстрації розподіляли робочої сили відповідно до наявних потреб. Прикметно, що до кінця 1941 р. близько 90% з осіб, яких взяли на облік, працевлаштовували в межах “Дистрикту Галичина”. Лише невелику частку відправили на роботу в Райх²⁶.

Заклики нацистської влади активно відновлювати економічне життя регіону не знаходили належного відгуку серед населення. Як інформувала газета “Воля Покуття” від 30 листопада 1941 р., “[...] багато працездатних людей, які є ще безробітні, не зголосилися до Уряду праці. Хто ще цього не зробив, а не хоче мати неприємностей з цього приводу, повинен зараз зголоситися в Уряді Праці”²⁷.

²² Ольга Бежук, “Стан і проблема примусових робітників дистрикту “Галичина” в матеріалах Львівської біржі праці”, *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*, Вип. 1, ч. 3(2016): 70.

²³ Уряд Праці про свою роботу, *Українські щоденні вісті*, №9 (1941): 4.

²⁴ Юрій Левченко, “Особливості використання “людського ресурсу” в адміністративно-територіальних одиницях України в роки окупації”, *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий журнал*, Вип. 2 / Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”, *Ін-т історії України НАН України* (2013), доступно 27 травня 2022 https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchenko_Yurii/Osoblyvosti_vykorystannia_ljudskoho_resursu_v_administratyvno-terytorialnykh_odynytsiakh_Ukrainy.pdf

²⁵ Галина Стефанюк, “Працевикористання українців Східної Галичини та Волині як складова нацистської політики в 1941–1944 рр.”, *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*, № 6 (2018): 66.

²⁶ Державний обласний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. Р-39., оп. 1, спр. 3, арк. 2.

²⁷ “Пригядка про обов'язок праці”, *Воля Покуття*, No. 29, (1941): 4.; Andrii Aftanas, “Wirtschaftspolitik der Deutschen Besatzungsbehörde im Bezirk Kolomyia (gemäss Zeitung “Volya Pokuttia” 1941–1944)”, *The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*, No. 1, (2021): 335.

Лише на Львівщині, як зазначала преса, таких було близько 10 тис. осіб²⁸. Тому окупаційна адміністрація ухвалила низку рішень, які унеможливили б ухилення від реєстрації в арбайтсамті. Серед них варто виділити запровадження так званого “мельдункового обов’язку”, відповідно до якого, усі, хто покидав населений пункт більше як на два місяці, мали повідомляти відповідні структури. Крім того, від 1942 р. всі жителі “Дистрикту Галичина” підлягали спеціальному “поліційному зголошенню”. Ця форма реєстрації громадян передбачала три пункти: прибуття до нової громади, вибуття з громади та зміна мешкання всередині громади²⁹.

До компетенції Уряду праці належали постійні перевірки підприємств, фабрик та інших установ щодо дотримання правил техніки безпеки, особистої гігієни на виробництві тощо. Їх здійснювали у формі виїзних інспектувань, під час яких оглядали конкретний заклад на основі приписів колишнього польського законодавства й додаткових розпоряджень, запроваджених нацистською адміністрацією. Якщо виявляли порушення та його невчасне усунення, керівнику підприємства загрожувала фінансова відповідальність у розмірі 100–200 злотих або арешт до шести тижнів³⁰.

Створення широкої мережі Урядів праці та їхніх філій по всьому “Дистрикту Галичина” породило серйозну кадрову проблему. У багатьох відділах арбайтсамту не було достатньої кількості німецьких чиновників, тому їхній склад поповнювався вихідцями із місцевого населення, для яких пріоритетом залишалась власна етнічна група над представниками інших національностей³¹. Про це, зокрема, свідчить звіт одного з працівників Українського центрального комітету, складений на основі відвідин делегатур кількох міст. Автор документу стверджував, що в управлінні арбайтсамту м. Судової Вишні переважали українські службовці, натомість у м. Городку усі чільні посади займали поляки з вищою освітою, які проводили “[...] часту й несправедливу відправку українського елемента до Німеччини”. З огляду на це, як йшлося далі у донесенні, місцева делегатура просила надіслати кваліфікованих кандидатів зі Львова для роботи в Уряді праці³².

Нацистські чиновники зіткнулися із труднощами злагодженої комунікації органів влади на всіх рівнях. Такі процеси мали місце і в управлінні праці, через що частина місцевих підприємств самостійно шукала робітників, не інформуючи про це арбайтсамт. Подібні дії гостро критикувала нацистська адміністрація,

---

²⁸ Опіка Уряду Праці над безробітними та малоземельними мешканцями села, *Дрогобицьке слово*, No. 44, (1942): 1.

²⁹ Володимир Старка, “Соціально-економічна політика нацистських окупантів у Східній Галичині в 1941–1944 рр.”, *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*, No. 1(4), (2016): 69.

³⁰ Завдання Інспекторату праці, *Бережанські вісті*, No. 16, (1942): 2.

³¹ Dieter Pohl, Tanja Sebta, *Zwangsarbeit in Hitlers Europa: Besatzung, Arbeit, Folgen*, 15–16.

³² ДАЛО, ф. Р-185, оп. 1, спр. 386, арк. 50.

яка вимагала від керівників установ дотримуватися усталеної уніфікованої форми з працевлаштування³³.

Характерною особливістю нацистської економічної політики була міжвідомча конкуренція з низки важливих питань, серед яких вагоме місце займала проблема мобілізації й використання трудових ресурсів на окупованих територіях. Першочергово уся відповідальність на організацію пошуку, обліку, розподілу робочої сили й транспортування її до Райху покладалась на Уряди праці. Згодом інші державні інституції та служби переймали на себе частину повноважень арбайтсамтів, створюючи додаткові перешкоди для ефективного управління³⁴.

Втручання у справи відділів праці зумовлювалось невиконанням їхніх завдань щодо набору необхідної кількості осіб для відправки в Райх. Щоб реалізувати визначені квоти й інтенсифікацію процесу рекрутування населення з окупованих теренів, відповідно до декрету А. Гітлера від 21 березня 1942 р. створювався спеціальний державний орган – Імперське бюро з використання робочої сили (*Generalbevollmächtiger für den Arbeitseinsatz*) на чолі з недавнім гауляйтером Тюрінгії Фріцом Заукелем, який у політичному плані підпорядковувався безпосередньо фюреру³⁵. Керівник відомства отримав надзвичайні повноваження. Його інструкції й вказівки були обов'язковими для виконання всіма іншими органами влади. Крім того, від вересня 1942 р. при цивільних і військових адміністраціях захоплених територій діяли спеціальні службовці Ф. Заукеля, які також мали право видавати розпорядження щодо розподілу й використання робочої сили³⁶.

Новостворене відомство значно пришвидшило темп примусової мобілізації з окупованих земель. Наприкінці квітня 1942 р. німецькі урядові й військові органи отримали таємну “Програму головного уповноваженого з використання робочої сили”. У документі відзначалося: “[...] Конче необхідно використовувати в окупованих радянських областях наявні людські резерви. Якщо не вдасться добровільно залучити потрібну робочу силу, то необхідно негайно приступити до мобілізації і примусового підписання індивідуальних зобов'язань”³⁷. До кінця війни управління Ф. Заукеля провело чотири широкомасштабні кампанії з набору працездатного населення з Європи, основну масу якого становили вихідці з окупованого СРСР³⁸. При цьому особливі сподівання

³³ ДАЛО, ф. Р-54, оп. 1, спр. 2, арк. 1.

³⁴ Norbert Frei, *Der nationalsozialistische Krieg* (Frankfurt am Main: Campus-Verlag, 1990), 264.

³⁵ Сергій Гальчак, “Вивезення населення України на примусові роботи до Третього Райху (на матеріалах Поділля)”, *Війна. Окупація. Пам'ять: Примусові робітники з України в окупованій Європі: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 27 вересня 2012 р. / Український інститут національної пам'яті, Інститут історії України НАН України*; упоряд.: Р. І. Пилявець, В. М. Яременко (Київ: НВЦ “Пріоритети”, 2012): 45.

³⁶ Eugene Davidson, *The Trial of the Germans: An Account of the Twenty-two Defendants before the International Military Tribunal at Nuremberg* (Columbia, London: University of Missouri Press, 1997), 504.

³⁷ С. В. Стельникович, *Нацистський окупаційний режим на території Житомирсько-Вінницького регіону і місцеве населення: паралелі існування й боротьби (1941–1944 рр.)*: дис. ... д-ра іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України”. (Київ, 2016) 183–184.

³⁸ Дмитро Веденєєв, “Насильницьке вивезення мирного населення з території СРСР і Української РСР до нацистської Німеччини та його відображення у науковій літературі і

покладались на “Дистрикт Галичина”, трудовий потенціал якого, на думку другого губернатора “Дистрикту Галичина” Отто Вехтера, мав вирішальне значення³⁹.

Посилення заходів влади щодо рекрутування населення на роботу в Райх неодмінно призвело до зростання опору проти депортації робочої сили. Влітку 1942 р. Ф. Заукель здійснив поїздку на окуповані українські землі, під час якої заслухав пояснення керівників цивільної адміністрації як виконувалась програма примусової праці. Представники місцевої влади зауважили, що вивезення робітників у визначених обсягах завдасть шкоди економіці окупованих територій. Однак уповноважений з питань праці відкинув їхні аргументи та зобов’язав проводити мобілізацію надалі⁴⁰. Зокрема, з “Дистрикту Галичина” до кінця 1942 р. планували відправити додатково ще 100 тис. осіб⁴¹.

На обсяги поставок робочої сили впливала ефективність співпраці центральних органів влади з окупаційною цивільною адміністрацією. Попри те, що очільник Генерального Губернаторства Ганс Франк повністю підтримував курс Ф. Заукеля, розв’язати проблему дефіциту трудових ресурсів у Німеччині не вдалось⁴². Невиконання мобілізаційних квот нацистські чиновники пояснювали відсутністю достатньої кількості особового складу поліцейських і правоохоронних структур, яких можна було б залучити, щоб провести рекрутування мешканців краю. Крім того, через непорозуміння, які виникали між управлінням праці й крайсгауптманами “Дистрикту Галичина”, у певних округах набір робочої сили не здійснювався взагалі⁴³.

Щоб покращити міжвідомчу координацію, було створено спеціальний підрозділ у складі Райхсміністерства праці “Європейське управління з працевикористання” (*Europaamt für den Arbeitseinsatz*). Воно поділялося на п’ять відділів, які урегульовували проблеми використання робочої сили в усіх окупованих областях Європи, а також опікувались підготовкою управлінських кадрів⁴⁴.

меморіальних заходах”, *Пам’ять: Примусові робітники з України в окупованій Європі: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 27 вересня 2012 р. Український інститут національної пам’яті, Інститут історії України НАН України; упоряд.: Р. І. Пилявець, В. М. Яременко (Київ: НВЦ “Пріоритети”, 2012): 8.*

³⁹ Tarik Cyril Amar, *The Paradox of Ukrainian Lviv: A Borderland City between Stalinists, Nazis, and Nationalists* (Ithaca: Cornell University Press, 2015), 118.

⁴⁰ Маркус Айкель, “Через брак людей...” німецька політика набору робочої сили та примусові депортації робітників із окупованих областей України 1941–1944 рр., *Український історичний журнал*, № 6 (2005): 149.

⁴¹ ДАЛО, ф. Р-54, оп. 1, спр. 2, арк. 7.

⁴² Steffen Raßloff, *Fritz Sauckel: Hitlers “Muster-Gauleiter” und “Sklavenhalter”* (Erfurt: Landeszentrale für politische Bildung Thüringen, 2007), 95.

⁴³ Florian Dierl, Zoran Janjetovic and Karsten Linne, *Pflicht, Zwang und Gewalt: Arbeitsverwaltungen und Arbeitskräftepolitik im deutsch besetzten Polen und Serbien 1939–1944* (Essen: Klartext Verlag, 2013), 189.

⁴⁴ ДАЛО, ф. Р-54, оп. 1, спр. 2, арк. 14.

Проти всеохопної політики відправки населення до Німеччини висловлювалися не лише нацистські чиновники на місцях, але й частина партійних високопосадовців. Значна критика на адресу Ф. Заукеля лунала зі штабу райхсміністра східних окупованих територій Альфреда Розенберга, службовці якого порівнювали методи й форми рекрутування із практикою работоргівлі. Водночас вони вважали, що такі дії Головного уповноваженого з питань праці є намаганням заповнити прогалини, пов'язані з нераціональним поводженням із радянськими військовополоненими, трудовий потенціал яких можна було використати на потреби Райху⁴⁵.

Окупаційний управлінський апарат на території “Дистрикту Галичина” займав вагомe місце в проблемі мобілізації і використання трудових ресурсів. Завдяки діяльності широкої мережі Урядів праці упродовж перших місяців вдалося провести кампанію реєстрації працездатного населення, здійснити розподіл робочої сили з огляду на наявні потреби. Однак через швидке вичерпання кадрового потенціалу українців почали залучати на певні адміністративні посади нижчого рівня, особливо в структурах арбайтсамтів, що суттєво вплинуло на показники виконання рекрутаційних і мобілізаційних планів. У зв'язку з цим, вище партійне керівництво розпорядилось створити спеціальне відомство під керівництвом Ф. Заукеля, яке мало розв'язати проблеми неефективності цивільних органів влади у вербуванні і відправці місцевого населення на роботу в Райх.

LABOR POLICY OF THE NAZI ADMINISTRATION OF THE “DISTRICT GALICIA”

Andrii AFTANAS

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine
e-mail: aftanas1995@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5480-6144

The article examines the process of creating the occupying administration on the territory of “District Galicia”, and the structure, powers, and main directions of activity of departments dealing with the issues of mobilization and labor use of local labor resources are highlighted. The role of Nazi officials in campaigns to recruit and transport people to forced labor in the Reich was clarified. The position of the local Nazi leadership periodically did not follow the general political course in the occupied territories due to the career aspirations of certain government officials. It is important to assess the peculiarities of the formation and implementation of personnel policy in the occupation authorities, as the success of the implementation of state policy as a whole depends on human resources.

---

⁴⁵ Mark Mazower, *Hitlers Imperium: Europa unter der Herrschaft des Nationalsozialismus* (München: Verlag Beck, 2009), 282.

Due to the insufficient number of German employees, the rate of recruitment was low. This led to the need to involve the local population in administrative work, which should have solved the problem according to the Nazi authorities. However, the increase in the number of Ukrainians and Poles in labor departments has exacerbated interethnic conflicts, which directly affected the effectiveness of these authorities, the main criteria of which were indicators of implementation of recruitment and mobilization plans. In addition, the attitude of the local population towards the activities of the occupying authorities has deteriorated due to their repressive and punitive policies. A few months after the establishment of the civil administration, the rate of registration of the working population of the District in workbenches has decreased significantly. These and other factors influenced the spread of protest tendencies among Galician Ukrainians regarding the refusal to go to work in Germany.

Particular attention is paid to the assessment of the activities of Fritz Saukel's office and the measures taken by him to accelerate the recruitment of local people with a view to their further deportation to Germany. To improve interdepartmental coordination, a special unit was set up within the Reich Ministry of Labor, the European Employment Service (Europaamt für den Arbeitseinsatz). Structurally, it was divided into five departments, which aimed to help improve the regulation of labor used in all occupied areas of Europe and engaged in management training.

Keywords: "District Galicia", occupation administration, arbeitsamt, Fritz Saukel, forced labor.

REFERENCES

- Aftanas, Andrii. "Wirtschaftspolitik der Deutschen Besatzungsbehörde im Bezirk Kolomyia (gemäss Zeitung "Volya Pokuttya" 1941–1944)", *The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*, No. 1, (2021): 325–341. (in German)
- Aikel, Markus. "Cherez brak liudei..." nimetska polityka naboru robochoi syly ta prymusovi deportatsii robitnykiv iz okupovanykh oblastei Ukrainy 1941–1944 rr., *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 6 (2005): 139–160. (in Ukrainian)
- Bezhuk, Olha. "Stan i problema prymusovykh robitnykiv dystryktu "Halychyna" v materialakh Lvivskoi birzhi pratsi", *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istorii*, Vyp. 1, ch. 3 (2016): 69–73. (in Ukrainian)
- Cyril Amar, Tarik. *The Paradox of Ukrainian Lviv: A Borderland City between Stalinists, Nazis, and Nationalists*. Ithaca: Cornell University Press, 2015. (in English)
- Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (dali – DALO), f. R-185, op. 1, spr. 386, ark. 50. (in Ukrainian)
- DALO, f. R-54, op. 1, spr. 2, ark. 1. (in Ukrainian)
- DALO, f. R-54, op. 1, spr. 2, ark. 7, 14. (in Ukrainian)
- DALO. f. R-39, op. 1, spr. 3, ark. 2. (in Ukrainian)
- Davidson, Eugene. *The Trial of the Germans: An Account of the Twenty-two Defendants before the International Military Tribunal at Nuremberg*. Columbia, London: University of Missouri Press, 1997. (in English)
- Dierl, Florian, Janjetovic Zoran and Linne, Karsten. *Pflicht, Zwang und Gewalt: Arbeitsverwaltungen und Arbeitskräftepolitik im deutsch besetzten Polen und Serbien 1939–1944*. Essen: Klartext Verlag, 2013. (in German)
- Diter, Pol. "Nimetska okupatsiia Ukrainy 1941–1944 u konteksti podii Druhoi svitovoi viiny", *Historians*, dostupno 25 trvnia 2022 <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1547-diter-pol-nimetska-okupatsiia-ukrainy-1941-1944-u-konteksti-podii-druhoi-svitovoi-viiny> (in Ukrainian)

- Dmytrenko, Vita. “Stvorennia, struktura ta povnovazhennia verbuvalnykh orhaniv reikhu na okupovanykh terytoriiakh”, *“Druha svitova viina: podii, fakty, versii”*: materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (Pereiaslav-Khmelnitskyi, 2015): 159–163. (in Ukrainian)
- Frei, Norbert. *Der nationalsozialistische Krieg*. Frankfurt am Main: Campus-Verlag, 1990. (in German)
- Halchak, Serhii. “Vyvezennia naselennia Ukrainy na prymusovi roboty do Tretoho Raikhu (na materialakh Podillia)”, *Viina. Okupatsiia. Pamiat: Prymusovi robotnyky z Ukrainy v okupovanii Yevropi: Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii, m. Kyiv, 27 veresnia 2012 r.* Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, uporiad.: R. I. Pyliavets, V. M. Yaremenko (Kyiv: NVTs “Priorityty”, 2012): 43–51. (in Ukrainian)
- Herbert, Ulrich. *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland. Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge*. München: Verlag C. H. Beck, 2001. (in German)
- Hitlers Foreign Workers: Enforced Foreign Labor in Germany Under the Third Reich*. By Ulrich Herbert (New York: Cambridge University Press, 1997. XXI plus 510 pp.) review by Stephen L. Harp, *Journal of Social History*, Volume 32, Issue 1, 1998, 222. (in English)
- Levchenko, Yurii. “Osoblyvosti vykorystannia “liudskoho resursu” v administratyvno-terytorialnykh odynitsiakh Ukrainy v roky okupatsii”, *Viiskovo-istorychnyi merydian. Elektronnyi naukovyi zhurnal*, Vyp. 2. Memorialnyi kompleks “Natsionalnyi muzei istorii Velykoi Vitchyznianoï viiny 1941–1945 rokiv”, In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy (2013), dostupno 27 travnia 2022 https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchenko_Yurii/Osoblyvosti_vykorystannia_liudskoho_resursu_v_administratyvno-terytorialnykh_odynitsiakh_Ukrainy.pdf? (in Ukrainian)
- Marmilova, Olha. *Dzherela do vyvchennia istorii ostarbaïteriv z Donechchyny*: dys. na zdobuttia nauk. stup. kand. istorychnykh nauk za spetsialnistiu 07.00.06 – istoriohrafii, dzhereloznavstvo ta spetsialni istorichni dystsypliny. Starobilsk, 2018). (in Ukrainian)
- Mazower, Mark. *Hitlers Imperium: Europa unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*. München: Verlag Beck, 2009. (in English)
- “Opika Uriadu Pratsi nad bezrobotnymy ta malozemelnymy meshkantsiamy sela”, *Drohobyske slovo*, No. 44, (1942): 1. (in Ukrainian)
- Pastushenko, Tetiana. *Ostarbaïtery z Kyivshchyny: verbuvannia, prymusova pratsia, repatriatsiia (1942–1953)*. K: Instytut istorii Ukrainy, 2009). (in Ukrainian)
- Pohl, Dieter, Sebta, Tanja. *Zwangsarbeit in Hitlers Europa: Besatzung, Arbeit, Folgen*. Berlin: Metropol-Verlag, 2013. (in German)
- “Pryhadka pro oboviazok pratsi”, *Volia Pokuttia*, No. 29, (1941): 4. (in Ukrainian)
- Raßloff, Steffen. Fritz Sauckel: *Hitlers “Muster-Gauleiter” und “Sklavenhalter”*. Erfurt: Landeszentrale für politische Bildung Thüringen, 2007. (in German)
- Starka, Volodymyr. “Sotsialno-ekonomichna polityka natsystykykh okupantiv u Skhidnii Halychyni v 1941–1944 rr.”, *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, No. 1(4), (2016): 67–77. (in Ukrainian)
- Stefaniuk, Halyna. “Pratsevykorystannia ukraïntsiiv Skhidnoi Halychyny ta Volyni yak skladova natsystykoï polityky v 1941, *Naukovi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Istorychni nauky*, № 6 (2018): 63–68. (in Ukrainian)

- Steffen, Held, Fickenwirth, Thomas. *Fremd- und Zwangsarbeit im Raum Leipzig 1939–1945: archivalisches Spezialinventar und historische Einblicke*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2004. (in German)
- Stelnykovich, Serhii. *Natsytskyi okupatsiinyi rezhym na terytorii Zhytomyrsko-Vynnytskoho rehionu i mistseve naseleattia: paraleli isnuvannia y borotby (1941–1944 rr.): dys. ... d-ra ist. nauk: spets. 07.00.01 "Istoriia Ukrainy"*. Kyiv, 2016. (in Ukrainian)
- "Uriad Pratsi pro svoiu robotu", *Ukrainski shchodenni visti*, '9 (1941): 4. (in Ukrainian)
- Viedenieiev, Dmytro. "Nasylnytske vyvezennia myrnoho naseleattia z terytorii SRSR i Ukrainskoi RSR do natsytskoi Nimechchyny ta yoho vidobrazhennia u naukovii literaturi i memorialnykh zakhodakh", *Pamiat: Prymusovi robitnyky z Ukrainy v okupovanii Yevropi: Materialy Vseukrainskoi naukovoi konferentsii, m. Kyiv, 27 veresnia 2012 r.* Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy; uporiad.: R. I. Pyliavets, V. M. Yaremenko. Kyiv: NVTs "Priorytety", 2012: 3–14. (in Ukrainian)
- "Zavdannia Inspektoratu pratsi", *Berezhanski visti*, No. 16, (1942): 2. (in Ukrainian)